

Ornithologen, die de steppen bezochten, ondervonden meermalen, dat de ruigpootbuiserden er de onverstandige gewoonte op na houden, de menschen te leiden naar hun horst.

Zoodra ze, op een verhevenheid gezeten, menschelijke onraad bespeuren, vliegen ze de bezoekers tegemoet en onder luid misbaar spiralen ze in ruime bochten boven hun hoofd in de richting van hun woning. Hoe dichter ze naderen, hoe onheilspellender hun angstkreten worden, totdat eindelijk de 4 tot 5 donsjongen, die over den rand van het nest gluren, de plaats aanwijzen waar het dierbare bezit is bijeengebracht.

Op echte roofvogelmanier weten de jongen zich schijndood te houden. Ze gooien zich soms een halve slag om en kunnen met ingetrokken klauwen tijden lang onbeweeglijk op den rug blijven liggen. Zelfs al worden ze uit het nest genomen, dan nog verroeren ze meest geen vin.

Het voedsel, dat hen hier gebracht wordt, bestaat in hoofdzaak weer uit kleinere knaagdieren en wat dezen buizerd vooral aan de toendra bindt, zijn de lemmingen (*myodes lemmus*), een soort woelmuis, al versmaadt hij soms ook geen wild en gevogelte, zooals sneeuw hazen en hoenders.

Ook hierin merken we dus weer overeenkomst met den gewonen buteo. Wie weet volgen de ruigpooten in den toekomst nog eens zijn voorbeeld, om bij wijze van afwisseling ook binnen onze grenzen voor instandhouding van hun geslacht te zorgen.

Het zou niet zoo onmogelijk zijn, want een jaar of wat geleden is er in de maand Juni al eens een exemplaar hier te lande bemachtigd. Misschien wordt een eventueel voornemen nu wel bevorderd door onze nieuwe beschermende wettelijke bepalingen.

Nijmegen.

G. EYKMAN.

IN DEN OBERHARZ.

Op den top van den Brocken arriveert een gewoon sterveling gewoonlijk niet „par la voie des airs” en ik kom dus wel wat „uit de lucht gevallen” wanneer ik juist daar mijn verhaal begin. Laat ik daarom maar aanstonds zeggen, dat een voetreis door den Harz zoovele herinneringen biedt, die den reiziger nooden den bergstok weg te werpen en de pen op te vatten, dat men gedwongen is, een keuze te doen. Ik wil mij dus voor ditmaal beperken tot wat mijn tochtgenoot en ik zagen op den top van den Brocken, en op den eersten dag na het bereiken van dit hoogste punt van Noord-Duitschland. En juist wat wij zagen na de afdaling bleek zoo mooi te zijn, en toch zoo weinig te liggen in het »programma» van de meeste Harzbezoekers, die ik sindsdien gesproken heb, dat ik aan een beschrijving van dat gedeelte de eerste plaats meende te moeten gunnen. Misschien kom ik er noch wel toe, ook eens wat mede te deelen over de eerste twee dagen van onze reis. De herinneringen daaraan zijn misschien nog het meest prettig en frisch, omdat de »excelsior» geest, het zoeken naar de hoogte, ons toen nog in de leden zat.

Blazend van inspanning kwamen wij 's avonds omstreeks acht uur (het was midden-Juni) den Goetheweg op, en moesten nog de laatste 300 M. afleggen, die ons van het Brocken-hotel scheidden. Hier versnelden wij onze pas, want... het reikte er kwalijk. Een groot huis als het Brocken-hotel heeft nu eenmaal ook zijn „residu”, en daar er geen gracht of Zuiderzee in de buurt is, moet het maar ergens in het bergmoeras wegzinken. Dat dit juist in de richting van den Goetheweg geschiedt, getuigt niet bepaald van eerbied voor den grooten dichter. Boven gekomen, begaven wij ons direct naar binnen, om ons boeltje neer te leggen. Daarna gingen wij naar buiten, om den zonsondergang te zien. Het was

onbewolkt, maar wat nevelig. Het uitzicht vanaf dezen top is zóó vaak beschreven, en boven dien zóó veelomvattend, dat ik mij niet aan herhalingen wil schuldig maken, en er dus bijna geheel over zwijg. Het is anders een eigenaardige gewaarwording, zoo over alles heen te zien, zelfs over den Wurmberg, en dat is toch ook geen kleintje, van beneden beschouwd. De vlakke, in de verte, was heel licht gekleurd, en daar waren de Harz-riviertjes te volgen, niet doordat het water zichtbaar was, maar eenvoudig door de groene kronkelstreep, die den vermeerderden boomgroei bij de rivieren aanduidt. Dat ik hierop wijs, is alleen om te laten zien, dat een uitzicht van zóó groote hoogte ons als het ware de aardrijkskunde leert, doch dan volgens een heel bijzondere, »overzichtelijke« methode: Welk een prettige manier was dit, om nog een voorbeeld van het verband tusschen boomen en water te leeren kennen. De stadjes aan den rand van het gebergte — Goslar, Harzburg, Ilsenburg, Werningerode — waren gedeeltelijk van hier af te zien. Ik maakte de gevolgtrekking, dat men dáár dan ook den Brocken moest kunnen zien, wat mij later werkelijk bleek.

De zonsondergang zelf viel niet mee, hij leek veel op dien, welke wij zoo dikwijls aan het zeestrand zien: Aan het einde van een onbewolkten dag zinkt de zon weg in zwarte nevels, zonder het kleurenspeel te vertoonen, dat ons soms zoo kan boeien. De hotelgasten (het zullen er een vijftig geweest zijn) keerden het Westen den rug toe, en daar stond plotseling in het Oosten — alsof zij er voor betaald was — de maan. Die had een betere critiek: Eerst was zij groot en prachtig rose gekleurd, om daarna snel te stijgen, in omvang af te nemen, en een sterk zilverlicht uit te stralen. Ik mag wel zeggen, dat ik tijdens mijn geheele Harzreis „grootestadslucht“ erg heb leeren minachten: Wij waren daar in het midden van Juni, toen de nachten in 't geheel niet donker werden, en toch straalde de maan en flikkerden de sterren oogenblikkelijk na zonsondergang met een kracht, die mij aan de koudste vriesnachten deed denken.

Wij kuierden naar het hotel terug, en keken onderwijl nog eens rond op het top-plateau. Die graniet-woestijn was begroeid met een bijzonder aardig plantje: Het had een wortel-rozet als van een madeliefje, maar dan sterk in 't vilt, terwijl zich daarboven een wit-viltig stengeltje verhief met een ronde knop, zóó witbehaard, dat het scheen, alsof daar honderden lantarentjes een stil licht stonden uit te stralen. Planten plukken is op de „Brockenkuppe“ verboden — een uitstekende maatregel — en daarom heb ik het plantje in kwestie, dat ik niet kende, den volgenden dag maar uitgeteekend. Bijgaande fig. is een reproductie van mijn schets. Het heet Viltig Havikskruid. Het stond nog in knop, later ontplooiën zich uit de lantarens de gele composietenlintjes.

Vóór het binnengaan keken wij even op de thermometer. Die wees 12 gr. Celsius aan. Onze overjassen hadden wij aangetrokken, omdat wij wat verhit waren door de bergbestijging, anders was het volmaakt overbodig geweest. Waar bleef nu die koude, die zich — naar de Amsterdammers mij hadden gezegd — uit in een sterk verlangen naar warme punch, dadelijk na aankomst? Eén eigenaardigheid van den Brocken hadden wij dus gemist!

In het hotel was 't druk: Er zat een groote troep padvindders, die de bestijging, net als wij, te voet hadden verricht, en nu, ook net als wij, hun wolvenhonger stilden. Verder was er centrale verwarming, maar dat was bluf, want dien nacht daalde de temperatuur haast niets meer, en sliepen wij met de dubbele(!) ramen... open. Eerst om twaalf uur waren wij gereed met het schrijven van brieven naar huis. Toen wij die buiten gingen posten, bleven wij verstomd van ontzag staan: Daar lag een uitgestrekt land aan onze voeten, in zóó heldere maneschijn, dat wij, in onze steenwoesteni, niet den minsten last hadden, den weg te vinden; „onder“ de maan lag pikzwart, onheilspellend, de Wurmberg, maar die had toch een zilveren randje: daar speelde het maanlicht door de sparren. En langs den rand van den Harz, en in de vlakke, daar lagen zoovele dorpen en steden, alle in hun eigen kunstlicht. Om de groote stad Braunschweig te zien was het overdag te nevelig geweest. Nu tintelde zij in een vroolijk, rood licht....

Om vier uur werden wij gewekt voor den zonsopgang, die van hetzelfde karakter was als de zonsondergang. Vooral de top van onzen berg bood een vroolijken, echt Duitschen aanblik: Daar stonden de hotelgasten, hun gezichten in het rose licht van den nieuwen dag; de studenten hadden kleurige petjes op, en een van de jongelui blies een sentimenteel wijsje op den Waldhorn. Het was een tooneeltje waarin *Heine* scheen voort te leven. Nadat de zon op was, trok een troepje studenten en dames reeds den berg af. Zij zongen een eentonig drinklied, waarvan het refrein „Eins, Zwei, Drei” in steeds zwakkere geluidsgolven tot ons opklonk, om eindelijk weg te sterven. De overige gasten hadden hun kamers alweer opgezocht. In den lichten morgen was de groote stilte weer teruggekeerd op den bergtop. Aanzwevend over den slapenden Harz, uit het uitspansel boven ons, uit het uitspansel overal om ons, had zij zwijgend haar rijk hernomen.

Dat wij dien ochtend pas laat op waren, is te begrijpen. Het was, half elf eer wij buiten stonden. Nadat ik mijn plantje had uitgeteekend, bestegen wij den uitzichtoren, waar de traditioneele wind door afwezigheid uitblonk. Jammer genoeg was het te laat, om nog het

18.6.13.

BROCKENKEGEL EN KÖNIGSBERG
GEZIEH OVER HET BROCKENFELD.

tuintje van Alpen- en Brockenplanten te gaan zien, dat hier voor liefhebbers openstaat. Groot was de belangstelling toch niet; misschien is het wat afgelegen. Een andere afperking herbergde een jong Schotsch parkrond en een wit rendier. Dit laatste wordt in den winter, als de trein niet rijdt, voor de postbezorging gebruikt.

Het was nu bepaald heet, daar boven op den Brocken. De viltige grasjes, miniatuur rozetjes van paardebloemen en andere composieten getuigden van een andere temperatuur. De Schoolmeester zou intusschen hebben gezegd „er is iets, dat ik niet noemen zal, aan den knikker”: Onweerswolken schoven zich voor de zon, en wij waren haast te loom, om de afdaling te beginnen, die dan ook aanvankelijk niet erg vorderde. Wij volgden den Goetheweg weer tot aan den Kaiserweg, en ondanks alles bezorgde ons het springen van granietblok op graniet-tafel, het uitwijken voor een steunpuntlinks, voor een moerasplek rechts, op dezen weg, die geen weg is, een behoorlijk vaartje, zóó zelfs, dat op een gegeven oogenblik mijn schoen vastraakte tusschen twee steenen en een groote scheur opliep.

De Kaiserweg is een groote postweg, die het gebergte van het N. naar het Z. doorsnijdt. Hij loopt over het Brockenfeld, dat op een 800 M. hoogte ten Westen van den top gelegen is. Dien weg volgden wij een eindje naar het Zuiden, aldoor genietende van de heerlijke uitzichten op de „upper ten” van den Harz: De Brockenkegel met den Königsberg, den Rehberg,

Wurmberg, Achtermanshöhe, lieten zich beurtelings zien. Boven sommige van die toppen hingen zware wolken. Dankbaar was ik voor de gelegenheid, die de weg mij bood, om een teekening te maken waardoor de lezer zich een denkbeeld kan maken van het Brockenfeld, een sombere moerasvlakte, die bedekt is met velerlei moeras- en heiplanten. Het wollegras speelt er de baas, en domineert ook (in den vruchttijd) de kleur, zoodat het er wit is van de pluimen. Ranken van *Potentilla tormentilla* kruipen overal tusschen mos en gras. De bodem is een helderbruine turfsoort: De wanden van afgravingen (zooals ik er, op den voorgrond een teekende) en beekjes zijn opvallend helder van kleur.

Ik wil even wijzen op een eigenaardigheid, die op de teekening uitkomt: Men kijkt er naar het Noorden, en daar verheffen zich naast de Brocken in het geheel geen toppen meer: Dit is gauw genoeg te verklaren door het feit, dat de top van de Brocken in rechte lijn slechts een 10 K.M. van den Noordrand van den Harz verwijderd ligt. De bergen die nog tusschen top en vlakte liggen, zijn onmiddellijk lager dan zelfs het Brockenfeld: De wereld valt daarachter terstond weg. Geheel links aan den voet van den Brocken verheft zich een van die „klippen”, zooals die, vooral aan den Ilsenburgschen kant, overal boven de boomen uit hun bizarre vorm vertoonen. Het zijn stapels granietblokken, een vergrooting van de geweldige steenen, die de reuzen, duivels en heksen, die den Bloksberg bewonen, in het rond hebben geworpen, zodoende bergen en dalen uren in den omtrek binnen hun machtigen, somberen ban betrekkende. De wetenschap verklaart het anders: Die zegt dat het de sloopingsproducten zijn van de inwerking van water, zon en ijs op de granietmassa.

Al spoedig kwam den weg een beekje opzij, dat snel in breedte toenam, en van veel zijstroompjes water ontving. Toen de weg de beek met een brug overstak, en zich een gehuchtje vertoonde, wisten wij, dat dit „Oderbrück” heette, en dat ons riviertje de Oder was. Hier rustten wij uit. Nu en dan woei er stof omhoog op den grooten weg: Er passeeren hier auto's uit Harzburg, en af en toe kwam er ook een dwarrelwind als zekere voorbode van het onweer, dat nog steeds dreigde. Naar het Zuiden verhief zich de kolossale, regelmatige, geheel met sparren begroeide kegel van den Rehberg; daarboven scheen zich de bui geconcentreerd te hebben. Eenzaam en mooi was het ook hier, waar de Oder zich naar het Westen verwijderde. Onze weg voerde naar het Zuiden, den bui tegemoet. Na een kwartier was de Oder alweer „terug”, maar nu in den vorm van een meer, den „Oderteich”, het grootste en mooiste water van den Harz, gelegen tusschen de hoogste bergen, en beheerscht door niemand minder dan den Rehberg. Nu flitste aan alle kanten de bliksem, rolde de donder, eerbiedig herhaald aan den eenen oever, nog eens terugkomende aan den anderen. Plotselinge windvlagen streken in snelle rimpelstrepen over het meer. Wij voelden ons beklemd, ook, omdat door een plotseling uitbarstende regenbui ons geheele reisplan in duigen zou kunnen vallen.

Voor de zekerheid hadden wij alvast onze jassen aangetrokken en liepen ons in 't zweet doch vergaten dat al heel gauw, zoo mooi was de omgeving. De weg heet „Rehberger Graben” (Glanzpartie! zegt de gids). Hij volgt, langs de flanken van den Rehberg, het Oterdal, doch blijft steeds op één hoogte, zoodat de Oder, die aanvankelijk een 30 M. beneden den weg ligt, (en ook beneden den „Teich”, want die is door een stuwdam gevormd) later veel meer dan 100 M. dieper stroomt. Langs den weg zelf vloeit een klein beekje, dat op verschillende plaatsen water laat afstroomen naar de Oder. Deze loopt in Zuidelijke richting, doch maakt een kniebocht voor de Achtermannshöhe.

Ziezo, dat is de „techniek” van het landschap. Een beschrijving ervan te geven is bijna onmogelijk. Stel u voor een door prachtig bosch omgeven weg, steeds vergezeld door een snelvlietend beekje, dat gevoed wordt door water-valletjes, komende uit de bosschen, op de berghelling, waarvan de hoogte niet met het oog is te peilen omdat daar het rijk der blauwe sprookjesnevels ligt. Aan de linkerhand zinkt het dal weg, tot waar heel in de diepte het riviertje met luid geruisch voortstroomt. Soms is het te zien, soms niet. Aan de overzijde

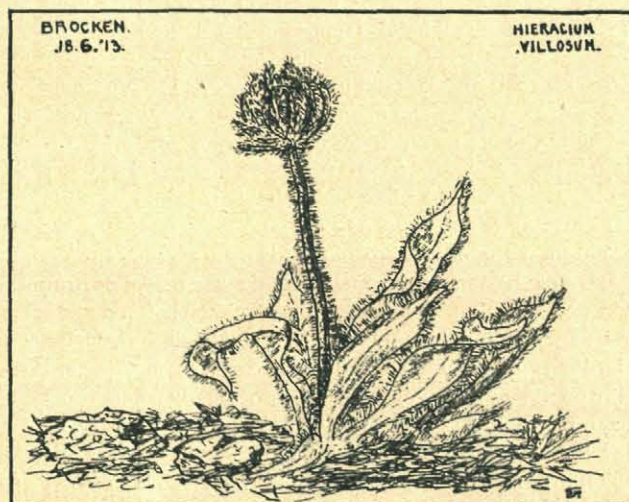
stijgt plotseling het bosch op, in een oneindige opvolging van duizenden boomtoppen tot waar de sparretjes weer klein worden, en ten slotte verdwijnen; daar steekt de wonderlijke Achtermannshöhe zijn kalen steenkoepel omhoog. (Het uitzicht moet daarboven nog mooier zijn dan op den Brocken.) Het bosch aan onze zijde is „Hochwald” met een groote afwisseling van sparren, beuken, eiken, esschen, linden enz. Eekhorens sluipen langs de stammen. Naar beneden nemen de beuken de overhand, naar boven de sparren. Dit is aan de overzijde van het dal net zoo, maar daar is het door den afstand duidelijker te zien. In de diepte van het dal is de plantengroei weelderiger, frisscher van kleur, maar naar boven neemt het sombere zwartgroen der sparren steeds toe, tot waar de steen voor den dag komt. Verbeeld u zulk een dal waarboven een onweer woedt; dan kunt u begrijpen hoe wij onder den indruk waren. Wij waren daarbij dankbaar gestemd, omdat de regen niet loskwam. Toen het dan ook lichter werd in 't Zuiden — niet alleen omdat daar de „overkant” lager werd, maar ook door het voorbijtrekken van het onweer — keken wij eens wat rond in de naaste omgeving. Welk een weelde van varens en boschbloemen! Vol

stond het met *Digitalis* en Witte Rapunzel, met drie soorten klokken, groote en kleine (*Camp. patula*, *persicifolia*, *trachelium*), met Zevenster en met *Ranunculus aconitifolius*. Dit is een ideale boschplant met sierlijke bladeren, en hooge, ijle schermen van witte boterbloemen met geel hart. Meer naar beneden stonden meterhooge composietenplanten, met diep ingesneden bladeren en groote, kruiskruidachtige bloemen met straal-linten. Ik kon er geen bemachtigen; missschien kan iemand mij aan den naam helpen, al is de beschrijving uitteraard vaag. Boschjes Groot Trilgras stonden hier en daar verspreid, en van de overige, meer „gewone” boschplanten als aardbeitjes, *oxalis*, hengel enz. wil ik maar geen melding maken.

Onze jassen vlogen uit, en wij lieten het frissche windje, dat meteen den hemel schoon veegde, door onze haren strijken.

Eén verrassing had dit „Hoellenthal” nog voor ons bewaard: de rotsen. Plotseling verhieven zich aan beide zijden van het dal geweldige, vochtig-zwarte steenmassa's wier voet bijne tot in het riviertje stond, en wier top haast tot boven aan het gebergte reikte. Hier en daar hingen die gevaarten angstwekkend over, en slingerde zich onze weg als met moeite er langs. Blijkbaar heeft het water zich hier door een graat van het gebergte heengebroken.

Toen ontmoetten wij het eerste menschelijke wezen sinds ons vertrek uit Oderbrück: het was een „Bergmann” die met het houweel over den schouder naar huis ging, naar St. Andreasberg, en ons een eindweegs vergezelde. De eenvoud, de naiveteit van den man vormde een duidelijke illustratie van de onverdiende schaarschte van het vreemdelingen-verkeer in dit gedeelte van den Harz. Onder het voortloopen schrikten wij even op door een reegeit, die den weg overstak en snel in de bosschen (op den Rehberg!) verdween. Onze „inboorling” vertelde ons, in een moeilijk verstaanbaar dialect, veel belangwekkends over den

boschbouw, die in Duitschland op zeer hoogen trap staat. Alles is hier in „Oberförstereien” en „Förstereien” verdeeld; tegenover boschbranden stelt de bevolking zich dan ook op goed georganiseerde wijze te weer, zoodat maar zelden groote schade wordt aangericht. In den Zuid-Harz worden door de overheid in den laatsten tijd veel beuken aangeplant, die er uitstekend gedijen. Eens wat anders te zien dan sparren is natuurlijk wel aangenaam, maar toch, zoo zei het slachtoffer van onze reportersgeest, is die voorkeur voor beuken vrij onbegrijpelijk, want de sparren-cultuur is financieel veel voordeeliger.

De goede man legde ons breedvoerig den kortsten weg naar Braunlage uit, en drukte ons op het hart, niet rechtuit-rechtaan te gaan, daar wij dan veel later zouden aankomen. Hij illustreerde dit met een dierfabel, waarvan het fijne mij ontging, (en hemzelf blijkbaar ook) wat mij natuurlijk speet, en nam bij een splitsing van den weg afscheid. Wij gingen het dal in, eerst in teruggaande richting, en kwamen eerst een 20 minuten later in het diepste gedeelte, bij de Oder, aan. Hier was het heerlijk! Vol vogelzang was de opgeklaarde lucht, het was één weelde van levend water en frissche bloemen, witte en blauwe Rapunzel, Eereprijs in verschillende soorten, en varens. Langs het water vlogen en liepen Groote Gele Kwikstaartjes, die overal in den Harz, bij elk water te vinden zijn. Wij waren nu niet meer halverwege de berghellingen, maar heelemaal onderaan, en zagen vol ontzag op naar de reuzen, die dit dal beheerschen, en wier toppen nu weer door de zon beschenen werden. Zoowel stroomop- als atwaarts rustten de blikken op rotsen, die soms onderaan door het water waren uitgehoud; daar ruischte het geheimzinnig door de vochtige duisternis.

Lang konden wij hier niet blijven, en met versnelden pas ging het opwaarts, naar Braunlage, steeds door sprookjesbosschen. Wij spanden al onze krachten in, in den angst om den laatsten trein te missen. Eindelijk werd de weg vlakker; er openden zich telkens uitzichten op Wurmberg en Brocken, die al rossig gekleurd waren in de avondzon. Half buiten adem bereikten wij een villakolonie — ik zag er nergens een, zoo moo mooi gelegen — Waldmühl, waar wij de aangename mededeeling kregen, dat Braunlage nog een half uur ver was — en over tien minuten zou de trein vertrekken! Een gediensstige geest wees ons echter een vluggen weg naar Brunnbachsmühl, een volgend station, waar wij 'm nog wel zouden pakken, wat ook inderdaad gelukte. Die halfuursweg was merkwaardig: Het landschap was plotseling heel kalm en liefelijk geworden. Wij liepen langs den zoom van een golvend beukenbosch, terwijl aan onze linkerhand een weiland lag, waar o. m. *Arnica Montana* groeide. Het helde wat naar het midden. Daar stroomde zeker een beek. Aan de overzijde verhieven zich weer statige beukengroepen. Het geheel herinnerde sterk aan Zeist of aan Sonsbeek.

Met een gevoel van behagelijkheid en rust, dat ieder zich kan voorstellen die wel eens drie dagen achtereen in een bergland van geen ander vervoermiddel heeft gebruik gemaakt dan van zijn beenen, stapten wij in den trein, die ons door het Bodedal naar Rübeland zou brengen. Ook onze geest genoot van de rust die het landschap ademde! Geen hooge bergen meer, geen woeste bosschen: Brunnbachsmühl ligt reeds in den Unterharz.

Veel botanische merkwaardigheden zal de lezer in dit stukje niet hebben ontmoet. Wel, de bergweiden bij Bockswiese en Zellerfeld, de rotsen van het Bodedal zijn in dit opzicht veel belangrijker, maar ik hoop, dat ook de natuurvrienden in engeren zin, wanneer zij den Harz gaan bezoeken, in mijn beschrijving een opwekking zullen zien, om eens buiten de „veel betreden paden” te gaan.